

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХЕРСОНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ФАКУЛЬТЕТ ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ ТА СПОРТУ
КАФЕДРА ТЕОРІЇ ТА МЕТОДИКИ ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ**

**ІНТЕЛЕКТУАЛЬНИЙ РОЗВИТОК УЧНІВ ЛІЦЕЇВ ЗАСОБАМИ
ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ**

Кваліфікаційна робота (проект)
на здобуття ступеня вищої освіти «бакалавр»

Виконала: студентка IV курсу, 14-411 групи

Спеціальності: 014.11 Середня освіта
(Фізична культура) Спеціалізація: основи
здоров'я та методика фізкультурно-
оздоровчої роботи

Освітньо-професійної програми Середня
освіта (Фізична культура)

Харуца Карина Арамівна

Керівник: кандидатка педагогічних наук,
доцентка Коваль В.Ю.

Рецензент: кандидат біологічних наук,
доцент Голяка С.К.

ЗМІСТ	
ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. Інтелектуальне виховання особистості в умовах сучасної шкільної освіти	5
1.1. Інтелект у наукових дослідженнях.....	5
1.2. Інтелектуальна активність та проблеми розвитку інтелекту.....	8
1.3. Критерії інтелектуальної вихованості.....	13
1.4. Вплив занять фізичною культурою на розвиток інтелекту школярів.....	17
.....	
РОЗДІЛ 2. Організація та методика досліджень	24
2.1. Організація дослідження.....	24
2.2. Методика дослідження.....	25
РОЗДІЛ 3. Результати дослідження	26
3.1 Результати тестування школярів на визначення рівня розвитку інтелекту.....	26
ВИСНОВКИ	29
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ	30
ДОДАТКИ	35

ВСТУП

Актуальність. Ми зараз живемо в складному світі – світі високих технологій, великих інформаційних потоків і глобальних проблем в науці, техніці, освіті, спорті, економіці тощо у відповідності до цього інтелектуальні завдання з кожним днем ускладнюються.

Це вимагає від людського розуму постійного зросту, а іноді вимоги інтелектуального розвитку стають непосильними, бо вимагають певних фізичних затрат. Інтелектуальні працівники, учні, митці, спортсмени іноді переносять величезні навантаження, як наслідок - нервові зриви, що негативно відбиваються на якості результатів їх діяльності. Оскільки все на світі має тісний зв'язок, то говорячи про розвиток інтелектуальних здібностей не можна не говорити про розвиток фізичних, естетичних, моральних та інших якостей людини.

Розвиток науки і передової практики фізичного виховання розширив уявлення про роль рухової діяльності в біологічних і психологічних процесах розвитку інтелектуальних, розумових здібностей тощо.

В наш час актуальність взаємозв'язку фізичного та інтелектуального розвитку стоїть досить гостро, бо в деяких галузях частка фізичної роботи людини надто мала, внаслідок чого виникає “дефіцит руху”, що негативно позначається на стан здоров'я. З другого боку, з'явилися такі нові форми трудової діяльності які вимагають інтелектуальної і поряд з цим дуже високої фізичної підготовленості.

Таким чином, виникає завдання – покращити людський інтелект, тобто вдосконалити інтелектуальну діяльність в усіх сферах життя суспільства, а значить полегшити розумову працю і зробити її більш ефективною. Адже міцний інтелект здатен вирішити найскладніші завдання швидше, якісніше, з найменшими затратами розумових сил. Дослідженням цієї теми займалися Бургін М.О., Богоявленська Д.Б., Вейнберг Р.С., Фрідман Л.М., Сергієнко

Л.П., Холодіна М.О. Тому для роботи обрано тему: “Інтелектуальний розвиток учнів ліцеїв засобами фізичної культури”

Мета роботи: дослідження розвитку інтелекту учнів ліцеїстів у процесі занять фізичною культурою.

Згідно до мети **завданнями** нашого дослідження були:

1. Дослідити матеріали наукових джерел з питання розвитку інтелекту учнів та спортсменів в процесі фізичного виховання.

2. Встановити зв'язок між інтелектуальним та фізичним розвитком ліцеїстів.

3. Проаналізувати результат тестування ліцеїстів.

Об'єкт дослідження: процес розвитку інтелекту учнів ліцеїстів в освітньому процесі ЗЗСО.

Предмет дослідження: інтелектуальний розвиток ліцеїстів в процесі занять фізичною культурою.

Методи дослідження. Для розв'язання поставлених завдань використовувалися загальнотеоретичні, історичні та соціальні методи дослідження: вивчення й узагальнення літературних науково-методичних джерел, математично-статистичний метод.

Структура роботи. Кваліфікаційна робота складається з 44 сторінок. Включає в себе вступ, 3 розділи, 2 таблиці, висновки, 48 використаних літературних джерел.

РОЗДІЛ 1

ІНТЕЛЕКТУАЛЬНЕ ВИХОВАННЯ ОСОБИСТОСТІ В УМОВАХ СУЧАСНОЇ ШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ

1.1. Інтелект у наукових дослідженнях

В наш час існує, як мінімум, три трактовки поняття інтелекту:

1. Біологічна трактовка: “здатність свідомо пристосовуватись до нової ситуації”.
2. Педагогічна трактовка: “здатність до навчання”.
3. Структурний підхід, сформульований А. Біне: інтелект як “здатність адаптації засобів до мети”. З точки зору структурного підходу, інтелект – це сукупність тих чи інших здібностей.

Сукупність пізнавальних процесів людини визначає її інтелект.

“Інтелект – це глобальна здатність діяти розумно, раціонально мислити і добре справлятися з життєвими обставинами, тобто інтелект розглядається як здатність людини адаптуватись в навколишньому середовищі” [3].

Більшість дослідників приходили до висновку, що рівень загальної інтелектуальної активності констатований до індивідууму. Ще З.Фрейд вів термін “психічна енергія”, а пізніше з’явилося поняття G – фактор, як загального фонду психічної активності. Мазурський А. сформулював три основних рівня активності:

1. Низький рівень. Індивід непристосований, середовище подавляє слабку психіку малообдарованої людини.
2. Середній рівень. Людина добре пристосовується до середовища і знаходить місце, яке відповідає внутрішньому психологічному складу (ендопсихіці).
3. Вищий рівень. Характеризується устремлінням переробити оточуюче середовище [16].

Щодо структури інтелекту провідні психологи опублікували колегіальне визначення інтелекту науковців більшість тестів на визначення

IQ відбивають результат навчання та соціальний стан людини і тому не є не досконалими у виміру розумових здібностей.

Американці визначають сім типів інтелекту, кожний із яких, за Г.Гарднером, потребує свого підходу.

Вербальний / Лінгвістичний інтелект.

Пише краще, ніж належить за віком; складає небилиці, жартує; має словесну пам'ять на імена, місця, дати, дрібниці/деталі; любить читати; має точну орфографію; оцінює каламбури, володіє комунікативними вміннями, має високий рівень лексичного запасу. Цей тип інтелекту домінує в більшості західних освітніх систем.

Основний тип навчання: через промовляння, слухання й “бачення” слів [39].

Логічний / Математичний інтелект.

Має математичний склад розуму з легкістю вирішує завдання з математики; любить лічбу й роботу з числами; цікавиться має інтерес до математичних комп'ютерних ігор; грає в шахи та інші стратегічні ігри; вирішувати логічні задачі й головоломки; класифікувати речі; експериментувати; мислить на більш абстрактному чи концептуальному рівні порівняно зі своїми однолітками; добре розбирається в причинно-наслідкових зв'язках. Це так зване “наукове мислення” має відношення до індуктивного та дедуктивного мислення / аргументації, чисел і абстрактних моделей [11].

Візуально / Просторовий інтелект.

Займається мистецтвом; добре малює; любить переглядати слайди, фільми, вирішувати загадки, головоломки; конструює цікаві тримірні моделі; в процесі читання більш інформативним документом є ілюстрації.

Цей тип інтелекту, який залежить від почуття зорового уявлення/сприйняття і здатності зорово уявити предмети, включає здатність створювати внутрішні розумові образи, зображення. Основний спосіб навчання: через уяву, мислення, мрії, роботу з квітами і зображеннями [12].

М'язовий / Кінетичний інтелект.

Показує високі спортивні результати; якщо доводиться сидіти довго в одному місці, починає рухатися; активний під час самовираження.

М'язовий інтелект відноситься до рухів та знань.

Головним у навчанні є спосіб навчання: через рух у просторі, обробку знань через тілесні відчуття [38].

Музичний / Ритмічний інтелект

Говорить, якщо хто-небудь фальшивить, граючи на музичних інструментах; запам'ятовує мелодії пісень; має вокальні дані; несвідомо подумки наспівує; ритмічно постукує по столу; жваво реагує, коли хтось включає музику; співає.

Цей тип інтелекту заснований на впізнанні музичних образів, зокрема оточуючих нас звуків [35].

Міжособистісний інтелект.

Любить спілкуватися з однолітками; виявляється лідером у ситуаціях; дає поради друзям, у яких проблеми; знає, на якій вулиці що розташовано; товариський, чутливий.

Цей тип інтелекту виявляється в основному в міжособистісному спілкуванні, тобто в здатності працювати в колективі на умовах співробітництва, а також здатності до вербального / невербального спілкування з іншими людьми. Він будується на здатності помічати відмінності в інших людях, наприклад контрасти настроїв, темпераментів, мотивів, намірів. Це форма інтелекту найвище розвинена у людях таких професій: радників, учителів, лікарів, політиків, релігійних діячів.

Основний спосіб навчання: через порівняння, встановлення взаємозв'язків, співробітництво, співбесіду.

Внутрішньоособистісний інтелект.

Незалежний у своїх думках та діях/ має вольовий характер; добре виконує завдання тоді, коли йому нічого не заважає; живе в іншому, ніж інші, ритмі; має хобі, про яке воліє не розповідати; вміє керувати собою; воліє

працювати на самоті; точно змальовує свої почуття; вчиться на своїх помилках; має розвинуте почуття особистості гідності.

Внутрішньо особистісний інтелект є складовою в усвідомленні себе та аналізу своїх дій.

У різних людей переважає один чи два типи інтелекту. Однак фахівці рекомендують не зациклюватися на тому, чим природа наділила сповна. Наприклад, людині з сильною логікою слід розвивати просторове, візуальне мислення. Для цього зовсім не обов'язково ставати художником. Допомагають просторові ігри на зразок гольфа чи городків [10].

На думку Спірмена (1904 р.) - інтелект не залежить від особистісних рис людини. Загальним фактором розумової енергії виступає інтелект [7].

Пізніше Терстоун (1938 г.) за допомогою статистичних факторних методів досліджень різних сторін загального інтелекту виділив сім таких потенціалів:

- 1) рахункову здібність, вміння виконувати арифметичні дії;
- 2) вербальну пружність, тобто легкість, з якою людина може спілкуватись, використовуючи найбільш підхожі слова;
- 3) пам'ять;
- 4) здатність до толкування;
- 5) швидкість сприйняття схожості та різниці між предметами та зображенням [7].

Всі вище згадані потенціали пов'язані один з одним, що дає можливість стверджувати про існування єдиного генерального фактора.

1.2. Інтелектуальна активність та проблема розвитку інтелекту

Великий внесок до вирішення проблеми інтелектуальної активності зробив Бургін М.О. На початку дослідження інтелектуальна активність визначалась настільки ж недосконало, наскільки це мало місце для поняття

“інтелект”. Тільки ретельний методологічний аналіз дав змогу точно виділити це важливе явище й одержати багато його властивостей [10, 36].

Інтелектуальна активність – це осмислена активність мислення. У зв’язку з таким визначенням необхідно зробити два застереження. По-перше, не треба взаємопов’язувати активність мислення з розумовою діяльністю, бо це характеристика, яка включає прагнення і готовність до розумової діяльності відображає певну властивість самого процесу мислення, а саме: активність будь-якого процесу означає самоспричинюваність цього процесу та міру його прискорення і розширення. Тому існують два види активності: потенційна, котра обмежується тільки готовністю і прагненням, та реальна, яка до того ж реалізується в діяльності. Все це стосується й інтелектуальної активності [7, 46].

По-друге, не слід вважати, що мислення завжди буває осмисленим. Існування нісенітної розумової діяльності вказує на можливість **псевдоінтелектуальної** активності, коли мислення активне, але беззмістовне.

При роботі з дітьми особливо важливо навчити їх розрізняти свою інтелектуальну і псевдоінтелектуальну активність.

Навіть ученим, які звикли до інтелектуальної праці важко розрізнити інтелектуальну та псевдо інтелектуальну активність, то наскільки складніше робити це тим, хто має справу з дітьми – вчителям, вихователям, батькам.

Крім інтелектуальної активності, розумова діяльність має ще багато інших характеристик. Вибір деяких із них дає змогу створити типологію інтелектуальної активності, в якій ці характеристики виступають критеріями класифікації. Осмислене мислення за своєю суттю спрямоване а розв’язання однієї або кількох задач і має дві творчі характеристики – шлях отримання результатів і засоби, які при цьому використовуються[29].

Згідно з першою характеристикою виділяються результатно-обмежена і результатно-пошукова інтелектуальні активності. Показником результатно-обмеженої є те, що розв’язування задач зводиться до відбору результату з

якогось відомого людині набору об'єктів. Більшість тестів (особливо екзаменаційних) побудована саме за таким принципом.

Результативно-пошукова інтелектуальна активність обов'язково включає пошук або розробку нових рішень. Звичайно вважають, що вона вища порівнянно з результатно-обмеженою, і тому, коли йдеться про розвиток творчих здібностей, вся увага спрямована на формування активності першого роду. Але необхідно розуміти, що повний процес рішення, як правило, обов'язково включає процедури відбору. Більше того, чимало життєвих ситуацій ставлять людину перед необхідністю вибору. Іноді він є найбільш важливим, бо помилка може коштувати життя людини або загибелі країни. Через це результатно-обмежена інтелектуальність аж ніяк не менш важлива і являє собою фундамент результативно-пошукової. Така активність у процесі навчання також повинна свідомо формуватися і вдосконалюватися. При цьому ситуації вибору, в які потрапляє учень у ліцеї, не мусять обмежуватися штучними ситуаціями, а мають відображати всю складність реального життя [3, 27].

Результативно-пошукова інтелектуальна активність, у свою чергу, ділиться на результативно-репродуктивну і евристичну. Для першої характерне те, що відбувається пошук уже існуючих об'єктів, можливо, кимось створених раніше. Евристична вимагає самостійного створення чогось нового для того, щоб розв'язати задачу.

У школі навчання, як правило, не виходить за межі результатно-репродуктивної інтелектуальної активності. Причина полягає в тому, що навчальні завдання не розширюють і знання, які учні вже одержали від учителів. Більшість людей не уявляє евристичної інтелектуальної активності, а результатно-репродуктивну – лише незначною мірою. Тому виникають такі важливі для освіти проблеми: чи потрібно в усіх учнів розвивати результативно-пошукову та евристичну інтелектуальну активність і чи можна цього дійсно досягти.

Треба відзначити, що нема повної відповідності між типами розумової та фізичної діяльності. Останню, або діяльність у звичайному розуміння, також можна поділити на здобуття (виділення, репродукування), пошук, створення, які відповідають трьом типам інтелектуальної активності. Але залежно від складності навіть репродукування (чи виділення) може вимагати найвищих видів інтелектуальної активності – евристичної або креативної. Наприклад, ще й досі майстри музичних інструментів не навчилися робити (тобто репродувати) такі скрипки, які колись виготовляв Страдиварі; можна також згадати, скільки винахідливості потребувало на початку виділення радію з уранової руди. Тому не треба ігнорувати труднощі, які виникають перед дитиною, коли вона намагається повторити те, що роблять дорослі [8].

Згідно з другою типологією також маємо три типи:

1) замкнута інтелектуальна активність обмежується досягненням головної мети – розв’язанням визначеної задачі (всі цілі, які ставляться у процесі розв’язання, спрямовані на головну мету);

2) відкрита інтелектуальна активність характеризується тим, що з одержанням рішення поставленої задачі вона не закінчується, продовжується далі до досягнення нових цілей, що сформувалися під час розв’язування вихідної задачі;

3) напіввідкрита інтелектуальна активність закінчується з розв’язанням поставленої задачі, але під час розв’язування формулюються нові цілі, не пов’язані з цією задачею.

Спадковість інтелектуальних здібностей.

Перш ніж розглянути питання спадковості інтелектуальних здібностей людей, розглянемо поняття “обдарованість”.

Обдарованість – це поєднання ряду здібностей, що забезпечує успішність (рівень і форму) виконання конкретної діяльності [28].

Західні психологи розрізняють декілька видів обдарованості:

- загальна інтелектуальна обдарованість;

- специфічна академічна обдарованість;
- творча обдарованість;
- художнє і виконавське мистецтво;
- психомоторна обдарованість;
- лідерська і соціальна обдарованість [30, 32, 42].

В якості прикладу для характеристики підготовки ліцеїстів розглянемо інтелектуальну і рухову обдарованість.

Так Егорова М.С. виділяє шість типів людей, наділених інтелектуальною обдарованістю, з:

- показником інтелекту більше 135-140 одиниць;
- високим рівнем академічної успішності;
- високим рівнем творчих інтелектуальних здібностей у вигляді швидкості мислення і оригінальності народжуваних ідей;
- високою успішністю у виконанні тих чи інших видів діяльності;
- екстраординарними інтелектуальними досягненнями;
- екстраординарними інтелектуальними можливостями, зв'язаними з аналізом, оцінкою і передбаченням подій буденного життя людей [30].

Вперше було професором Сергієнко Л.П. виділено чотири типи людей, наділених руховою обдарованістю. Це особи з:

- високим виявом координаційних здібностей (наприклад, пілоти, монтажники, гімнастики, акробати, стрибунки у воду та ін.);
- високим розвитком швидкісно-силових здібностей (наприклад, металурги, бігуни на короткі дистанції, стрибунки, штангісти та ін.);
- високим виявом витривалості (наприклад, лижники-гонщики, велосипедисти, плавці та ін.);
- зі значним проявом рухових якостей і сформованими руховими навичками і ситуаціях, що безперервно змінюються (наприклад, рятувальники, борці, боксери, ігровики та ін) [44].

За Сергієнко Л.П. інтелект – це загальна здібність індивідуума осмислено настроювати своє мислення на вимоги, що виникли. Тобто це

здібність до пізнання і вирішення проблем, які визначають успішність будь-якої діяльності і що лежить на основі інших здібностей (І.В.Навіч – Щербо та ін.). Генетичні дослідження інтелекту проводяться біля 80 років. Накоплена велика кількість робіт про роль генотипу і середовища в диференціальних відмінностях інтелекту людини. Періодично вони узагальнюються [45].

Сьогодні в епоху ком'ютеризації є актуальним покращення інтелекту, тобто забезпечення максимальної роботи мозку інтелектуальних працівників та учнів. Під час роботи з комп'ютером більш як 99 % інформації людина отримує за допомогою зору. При читанні книг і документів показник виростає до 100 %. Відповідно, найбільш важливим видом інформації (для людського сприйняття) є писемна, та що сприймається очима інформація. Вона напряму взаємодіє з мозком і має значний вплив на його роботу [9].

1.3. Критерії інтелектуальної вихованості

В рамках традиційної школи роками формувалося переконання, яке набуло таких форм: “Головний показник ефективності шкільного навчання – це рівень засвоєння знань, умінь, навичок”. Ті самі ЗУН (знання, уміння, навички) навколо яких так чи інакше базується і система контролю успішності школярів, і система атестації вчительських кадрів.

Без сумніву, ЗУН – важлива сторона тих змін, які відбуваються з учнями протягом всього шкільного навчання.

Інтелектуальне виховання полягає не тільки у формуванні системи знань, умінь і навичок, чи розвитку теоретичного мислення, а, скоріше, в збагаченні індивідуального (розумового) досвіду дитини, який і виступає в якості психологічної основи інтелектуального росту особистості [19, 44].

В якості показників інтелектуальної зрілості (вихованості) можна розглядати характеристики індивідуального світогляду. Наприклад, такі, як:

- широта розумового світогляду;
- пружності багатоваріантності того, що відбувається ;
- готовності до прийняття незвичних інформації протиріч;

- уміння осмислити те, що відбувається одночасно в термінах минулого і в термінах майбутнього;
- орієнтація на виявлення суттєвих, об'єктивно значних аспектів того, що відбувається;
- схильність мислити в категоріях можливого в рамках ментальної моделі “що як би”;
- здібність подумки бачити окремі явища в контексті їх цілісних зв'язків з великою кількістю інших явищ [14, 20].

З урахуванням сказаного в освітній процес на перший план – поряд із ЗУН виходить проблема формування базових інтелектуальних якостей особистості, таких, як компетентність, ініціатива, творчість, саморегуляція та унікальність складу розуму (КІТСУ). Таким чином, КІТСУ – це певна система показників інтелектуального розвитку особистості, яка характеризує рівень розвитку індивідуальних інтелектуальних можливостей.

Індивідуальна компетентність – це особливий тип організації знань, що забезпечує можливості прийняття ефективних рішень в певній предметній галузі діяльності. Ознаки, що характеризують той тип організації знань, котрий відрізняє компетентну людину:

- різноманітність (велика кількість знань про різне);
- артикулятивність (елементи знань чітко виділені, при цьому всі вони знаходяться в певній взаємозв'язках між собою);
- пружність;
- швидкість актуалізації в даний момент в потрібній ситуації;
- можливість використання в широкому спектрі ситуацій;
- визначення ключових моментів;
- категоріальний характер;
- володіння не тільки декларативними знаннями, а й процедурними;
- наявність знання про особисті знання.

Особливу роль в компетентності відіграють процеси утворення понятійних психічних структур [35].

Ініціатива. Інтелектуальна ініціатива – це бажання самостійно відшукати нову інформацію, видвигати ті чи інші ідеї, оволодівати іншими галузями діяльності.

В процесі інтелектуального виховання треба враховувати різні рівні інтелектуальні ініціативи, поступово переводячи дитину з більш низького рівня на більш високий рівень.

Інтелектуальна ініціатива в першу чергу зв'язана зі ступенем сформованості такого компонента метакогнітивного досвіду, як відкрита пізнавальна позиція. Тим паче суттєве значення мають особливості організації наявних семантичних структур, бо тут діє психофізична формула: чим більше знань про світ і чим більше меж цих знань зі світом, тим більше питань до нього [22].

Творчість. Інтелектуальна творчість в дитячому віці – це процес створення суб'єктивно нового, оснований на здатності породжувати продуктивні, оригінальні ідеї і виходити за межі стандартних вимог діяльності.

По суті, творчість – це “здатність створювати любу принципово нову можливість”. Ознакою, що відрізняє інтелектуальну творчість є вдосконалення способів вирішення уже відомих проблем.

Важливу роль в інтелектуальній творчості відіграє можливість трансформувати інтуїтивні, виражені в досить незвичному, часто досить розмитому вигляді суб'єктивні уявлення в придатні для людського спілкування форми (словесно - мовленнєві, категоріальні, комунікативні) [4].

Справедливо стверджується, що у творчості два головних ворога: по-перше, страх і по-друге психологічна інерція (ригідність) думки. Тому обов'язковий мінімум зусиль, який повинен і може докласти вчитель для інтелектуального виховання учнів у плані розвитку у них творчих якостей, - зробити процес навчання для кожної дитини психологічно комфортним,

змінивши знак емоційного фону навчальної інтелектуальної праці дітей з негативного на позитивний, а також намагались зняти старі і по можливості не формувати у них нові позитивні стереотипи.

Безумовно, готовність видвигати оригінальні ідеї і використовувати нестандартні способи діяльності передбачає високий рівень сформованості всіх компонентів ментального досвіду. Тим паче своїм безпосереднім джерелом індивідуальна творчість має індивідуальний інтенціональний досвід. Тому сприяння прояву дитячих переваг, переконань, здогадок є одним з дійових прийомів інтелектуального виховання учнів в плані розвитку їх творчих можливостей [4].

Саморегуляція. Інтелектуальна саморегуляція – це уміння безпосередньо керувати особистою інтелектуальною діяльністю, і, головне, цілеспрямовано будувати процес самонавчання.

Ефективна шкільна освіта – це така освіта, при якій учень сам починає організувати процес навчання. Для цього в структурі його ментального досвіду повинні бути сформовані механізми вимушеного і невимушеного інтелектуального контролю, особливий тип мета знання відносно основної інтелектуальної діяльності і своїх індивідуальних особливостей, а також готовність працювати в режимі відкритої пізнавальної позиції [5].

Унікальний склад розуму – це індивідуально особливі способи інтелектуального відношення до того, що відбувається, в тому числі вираженість пізнавальних стилів, сформованість індивідуальних інтелектуальних уподобань, наявність індивідуалізованих форм компенсації слабких сторін свого інтелекту і т.д. [15].

Отже компетентність, ініціатива, творчість, саморегуляція та унікальний склад розуму – це ті характеристики інтелектуальної сфери особистості, про наявність яких “на виході” шкільної освіти можна судити про ступінь його ефективності. Безумовно, КІТСУ не відміняє ЗУН. Просто формування знань, умінь і навичок слід розглядати в якості складового

елементу в більш широкому контексті завдань інтелектуального виховання особистості.

1.4. Вплив занять фізичною культурою на розвиток інтелекту ушколярів

Заняття фізичною культурою мають позитивний вплив на інтелект особи. Рухова діяльність що лежить в основі надає можливість:

1) формуванню у ліцеїстів уявлень про час і простір, зокрема про темп, швидкість і ритм рухів, про масу предметів і про рухові можливості людського тіла;

2) розвитку спостережливості, оскільки спортивно-виконавська діяльність вимагає орієнтації уваги до умов, що змінюються за різними сигналами;

3) розвитку швидкості орієнтації, так як заняття фізичною культурою дають можливість покращити адаптацію до умов, що змінюються;

4) розумового розвитку, адже заняття фізичною культурою передбачають аналіз рухових дій. Правильно оцінювати ситуацію, що виникла, вести пошуки шляхів раціонального рішення рухових завдань [11, 23].

Можливості використовувати фізичні вправи для впливу на інтелектуальну сферу найбільш повно і переконливо показав П.Ф.Лесгафт. Він піддав свої методичні рекомендації рішенню важливої педагогічної задачі – встановити, які рухові дії слід виконувати і як будувати заняття, щоб добитись найкращих результатів в розвитку свідомості дитини, створення в неї уявлень про деякі зовнішні явища і рухові можливості свого тіла. Саме тому науковець називав її системою фізичної освіти. Її мета полягає в тому, щоб освоїти шляхи рішення освітніх завдань з дітьми шкільного віку засобами занять фізичними вправами [1].

Різні види спорту по різному впливають на інтелектуальну сферу. Одні сприяють, в основному, спостережливості і швидкості мислення (одноборства і спортивні ігри), інші – пам'ять (шахи, шашки, гімнастика, фізичне катання), треті – здатність сконцентрувати увагу на одноактному русі (стрибки в легкій атлетиці, підняття ваги) та ін. [3, 18].

Накопичений досить великий фактичний матеріал, що свідчить про позитивний вплив занять фізичною культурою на результати інтелектуальної діяльності, зокрема, про залежність між успішністю дітей на шкільних заняттях та їх руховою діяльністю.

Оскільки прийнято вважати, інтелект як здатність обмірковано діяти, думати і адаптуватися до змінних умов, справлятися із життєвими обставинами, що це сукупність здібностей якими людина обдарована від природи і які повина розвинути з раннього віку, то слід звернутись до питання особливостей розумового та інтелектуального розвитку дітей середньої ланки загальноосвітньої школи, шляхом фізичного виховання.

Заняття з фізичної культури потрібно організовувати так, щоб витримувати як задачі розвитку рухових вмінь, навичок та якостей, так і формування ціннісних орієнтацій, пізнавальних здібностей, бажання займатись фізичними вправами, паралельно розвиваючи інтелект [16].

Для формування пізнавальних процесів особливий інтерес представляє рухова діяльність під час занять фізичними вправами, тому що в ній співвідносяться відчуття і свідомість. Фізичні вправи містять в собі великі можливості для розвитку психологічних процесів сприйняття, пам'яті, мислення, уявлення, які визначають рівень пізнавальної діяльності дітей, сприяють розвитку інтелекту.

Однак, зміст та методика проведення занять з фізичної культури орієнтовані, в основному, на розвиток рухових навичок дітей і не враховують повною мірою можливостей рухової діяльності в процесі формування пізнавальних здібностей, що є невикористаним резервом підвищення інтелектуального рівня дітей [12,21].

Психологи, фізіологи дійшли до висновку, що індивідуальні і здібності дитини необхідно розглядати в контексті рухового розвитку. Дослідження Г.А.Каданцевої (1993) показали, що існує тісний зв'язок між тестами, які характеризують пізнавальну активність, та тестами, які визначають розвиток швидкості, координації та швидко-силових здібностей дітей [33].

Щодо вивчення розвиваючого формування координаційних здібностей показали, що більш високий рівень учнів експериментального класу було визначено за показниками, які характеризують пізнавальні процеси. Більш того, експериментальний клас отримав перевагу по широкому спектру показників психомоторного та особистого розвитку [16].

Дослідження останніх років присвячені проблемі взаємозв'язку розвитку рухових якостей психічних процесів, інтелекту та фізичної підготовленості. Також є роботи, які визначають вплив підвищеного рухового режиму на розумову працездатність і свідчать про відповідність між моторним та психічним розвитком. [26].

Індивідуально - психологічні особливості особистості, що обумовлюють успіх у виконанні якої-небудь діяльності, розглядають як здібність. Індивідуальні особливості якості розумової діяльності, що виявляються при засвоєнні нових знань, можливо розглядати як характеристики загальних розумових здібностей до засвоєння знань [6].

Розвиток розумових здібностей на уроках фізичної культури можна здійснити в двох напрямках. Перше, це закріплення матеріалу, пройденого на загальноосвітніх уроках. По-друге, це включення в урок ігор, які дають нові знання, знайомлять дітей з оточуючим світом, дають можливість пізнати для дитини нові сфери діяльності людини.

Використання засобів фізичної культури для формування та розвитку інтелектуальних здібностей сприяє підвищенню мотивації дітей до занять фізичною культурою [41].

У пошуках інноваційних підходів до організації уроків фізичної культури необхідно враховувати особливе значення засобів фізичної

культури, спрямованих на формування та розвиток інтелектуальних здібностей, розвиток індивідуальності кожної дитини.

Розвиток інтелектуальних умінь старшокласників передбачає соціальну роботу по розвитку умінь бути уважним, запам'ятовувати навчальну інформацію, здійснювати розумові операції.

Щоб розвинути уважність учнів, вчителі чітко ставлять перед ними завдання майбутньої роботи, постійно підкреслюючи найважливіше, підтримують інтерес до теми яскравими прийомами, використовують наочність, аудіо-відео техніку.

Для розвитку мислення старшокласників необхідно настійно відпрацьовувати операції порівняння, аналізу, синтезу, узагальнення, встановлення причинно-наслідкових зв'язків, класифікації та систематизації [10].

Дуже важливим компонентом інтелектуального розвитку учнів старших класів є аналіз і синтез, які в тій чи іншій мірі пронизують інші форми і операції мислення, роблять можливим практичне використання порівнянь, абстракцій, узагальнень, класифікації, систематизації та ін.

Аналізом називають процес поділу цілого на частини; синтезом – поєднання частин в ціле. Аналіз дозволяє перехід від наслідків до їх причин; а синтез – від причин до наслідків.

Для розвитку у школярів навичок порівняння корисно використовувати вправи на порівняння предметів і явищ на якійсь загальній ознаці, наприклад порівнювати види руху по їх швидкості, траєкторії; пробори – по їх функціях та конструктивних особливостях та ін. Корисно приміняти порівняння більш складного характеру, під час яких встановлюється зв'язок і різниця не тільки між окремими явищами, а й між групами факторів і понять [43].

Необхідно вчити школярів старших класів систематизувати і класифікувати.

На розвиток інтелектуального мислення учнів впливає вміння виділити головне, суттєве у матеріалі, що вивчається. Операція виділення головного

носить комплексний характер, так як вона плюсує одночасні дії аналізу, порівняння, узагальнення і абстракції. Слід ставити перед учнями завдання, виділяти головне при самостійному читанні навчального матеріалу на уроці і записувати ведучі ідеї теми в робочий зошит. Багато вчителів для досягнення мети використовують контрольні питання, що орієнтують на засвоєння головних положень теми, що вивчається. При опитуванні вони вимагають від учнів називати головні якості основні характеристики явищ, що вивчаються, процесів, відокремлюючи їх від другорядних ознак.

Вдосконалення нервової діяльності, розвиток усього організму зумовлюють і значні зміни в психіці. Порівняно з підлітками, молоді люди стають спокійніші, врівноваженіші, розумніші. Опанування складної навчальної програми розширює їх інтелектуальний діапазон, робить розумову діяльність стійкішою й ефективнішою [37].

Старшокласники можуть уже достатньою мірою свідомо керувати своїми діями, виконуючи рухи з потрібною координацією, м'язовим напруженням, швидкістю, долати втому, почуття непевності, ніяковості, страху т. ін. Краще, ніж підлітки, вони здійснюють контроль за своїми жестами, положенням тіла, непогано орієнтуються в просторі й часі. Юнаки й дівчата спроможні зберігати увагу достатньої інтенсивності під час усього уроку, що забезпечує добре засвоєння навчального матеріалу і його осмислення.

Старшокласники відзначаються жвавістю розуму, кмітливістю й зацікавленістю в розв'язанні різних питань. Глибина мислення, його послідовність і ґрунтовність загострюють чутливість до висловлених думок, до мови [22].

Тенденція інтелектуалізації, що спостерігається в усіх сферах життя суспільства, включає процеси, направлені на підвищення інтелектуальних проявів людини в різних формах її діяльності і разом з тим передбачає використання гаджетів, на які нібито покладаються деякі інтелектуальні функції для підвищення ефективності праці [13, 17].

Фізкультурна діяльність являє практично безмежні можливості для виявлення і розвитку інтелектуальних здібностей. Перша передумова тому – конкретно предметна її ціленаправленість. Вона виражається в ціле направленому навчанні раціональним руховим діям, оволодінням спортивною майстерністю, в доцільній поведінці, в напруженій ігровій ситуації, в рекордних досягненнях, в перемогах над суперником і т. д.

Ефективне здійснення інтелектуалізації в процесі фізичного виховання – досить серйозна проблема. Вона вирішується в декількох напрямках. На перше місце при цьому виступає необхідність забезпечення досконалості в єдності із загальним гармонійним розвитком особистості, що повноцінно реалізує себе в житті. Дякуючи своїм специфічним засобам фізичне виховання являється могутнім фактором всебічного функціонального вдосконалення людини, джерелом позитивних емоцій, сприяє широкій адаптації організму і розширенню функціональних можливостей, дякуючи чому виробляється здатність швидко пристосовуватись до різних особливостей багатогранної рухової діяльності людини [24].

Рекордні досягнення ліцеїстів сприяють розкриттю закономірностей процесу максимальної мобілізації і збільшенню людських можливостей.

Першочергову роль в інтелектуалізації занять фізичною культурою підростаючого покоління відіграє системний процес навчання, що організовується в рамках планомірного фізичного виховання.

Інтелектуалізація навчальної діяльності в процесі занять фізичною культурою передбачає творчу активність ліцеїстів, зв'язану зі свідомим відношенням до справи, і безпосередню участь їх в контролі та оцінці своїх рухових дій в ході оволодіння ними. Від вчителя при цьому вимагається професійне уміння за допомогою сучасних методів розкрити перед учнями мету і значення кожного навчального завдання, зробити об'єктивний, конкретний і своєчасний аналіз їх діяльності, уміння оптимально поєднувати активність учнів з ведучою роллю вчителя [19].

При заняттях фізичною культурою на перший план виступає активна пізнавальна діяльність. Процеси мислення, сприйняття, аналізу, порівняння, узагальнення сприяють успіху безпосередньо руховій діяльності. Учень отримує рухові поняття про простір, час, силові параметри особистих дій, які здійснюються у формі конкретних фізичних вправ, що складаються з елементів різної технічної складності. Інтелектуалізація в процесі фізичного виховання проявляється в ефективному засвоєнні нових фізичних вправ і рухових дій, пізнанні особистих рухів і можливостей організму, формуванні умінь, навиків і здібностей самостійно приміняти фізичні вправи та використовувати їх ефект у повсякденному житті, в режимі праці та відпочинку.

Індивідуалізація трактується однобічно – зв'язується лише з чисто розумовою діяльністю, що приводить до неправильних висновків відносно інтелектуального змісту рухової діяльності як специфічної основи фізичного виховання. В цьому відношенні у фізичному вихованні слід розрізняти процес навчання новим руховим діям і процес використання засвоєних рухових дій в ігрових та інших формах для реалізації виховних завдань [8].

Отже, в цілому проблема інтелектуалізації процесу навчання руховим діям вирішується зараз на основі сучасних фізіолого-психологічних, психолого-педагогічних і теоретико - методичних результатів дослідження цього процесу, як і процесу навчання в його загальному вигляді. Нові підходи до вирішення цієї проблеми зв'язані з теорією формування дій і впровадження сучасних методів і засобів програмного навчання [2].

На підставі аналізу літературних джерел можна зробити висновок, що розвиток інтелекту та інтелектуальне виховання особистості залежить від природжених факторів, але з яким би потенціалом не народилася дитина, очевидно, що необхідні йому для виховання форми інтелектуальної поведінки зможуть розвиватись і вдосконалюватись лише при контакті із середовищем, з яким вона буде взаємодіяти все життя.

РОЗДІЛ 2

ОРГАНІЗАЦІЯ ТА МЕТОДИКА ДОСЛІДЖЕНЬ

2.1. Організація дослідження

Для визначення рівня інтелекту учнів ліцеїстів 10 - 11 класів Академічного ліцею ХДУ ім. О. Мішукова м.Херсону були використані тести розумового розвитку (Штур).

Перед проведенням тесту було створено по дві групи контрольні (К) з двадцяти п'яти учнів, які нерегулярно займаються фізичною культурою та експериментальні (Е) з двадцяти п'яти учнів – які займаються систематично фізичною культурою та спортом.

Мета тестування – виявити інтелектуальний рівень учнів, що регулярно займаються фізичною культурою і тих учнів, які не займаються.

Для виконання завдань була проведена інструкція виконання, роздано тестові бланки. Учням пояснили на прикладах, як треба заповнювати перший субтест, коли час виконання закінчується, учням було запропоновано перервати роботу і перейти до виконання другого субтесту і т.д.

В ході проведення тестування здійснювався контроль, чи правильно учні перевертають сторінки і виконують вимоги.

Після проведення тестування груп К і груп Е був проведений аналіз результатів кожного субтесту та здійснено визначення середнього арифметичного по кожному набору завдань по таких параметрах: для аналізу групових даних відносно їх близькості до соціально-психологічного нормативу, що умовно розглядається як 100-відсоткове виконання кожного субтесту, учні чотирьох груп і К, і Е за результатами тестування були поділені на 5 груп:

- 1 – найбільша успішність;
- 2 – близькі до успішних;

3 – середні по успішності;

4 – малоуспішні;

5 – найменш успішні.

2.2. Методика дослідженн

Дослідження ґрунтується на комплексному підході до вивчення джерельної бази: літератури, періодичних видань, архівних документів, що дозволяє одержати найбільш повне уявлення про розвиток інтелекту в процесі занять спортом.

При написанні роботи використовувались психодіагностичний проблематичний підходи у викладені матеріалів.

У процесі роботи використано загальнонаукові та математично-статистичні методи дослідження.

Педагогічне тестування.

Набір завдань до шкільного тесту розумового розвитку.

Опис і приклади набору № 1.

Завдання складається з речень питального характеру. В кожному з них не вистачає 1 слова. Ви повинні із 5 приведених слів підкреслити те, яке правильно доповнює речення. Підкреслити можна тільки 1 слово.

Методи математичної статистики

Середнє арифметичне (математичне очікування)

Для визначення середнього значення групи даних обчислюється середня арифметична за формулою:

$$\bar{X} = \frac{\sum V}{n},$$

де $\bar{X}$ - середня арифметична, Σ - знак суми, V- одержані у дослідженнях значення (варіанти), n - кількість значень (варіантів)

РОЗДІЛ 3

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

3.1. Результати тестування школярів на визначення рівня розвитку інтелекту

Аналізуючи результати тестування учнів старших класів Академічного ліцею при ХДУ на визначення рівня інтелекту ми порівняли середні показники учнів, що постійно займаються і учнів, які відвідують три рази на тиждень заняття з фізичної культури.

Таблиця 3.1

Середні показники тестування учнів старших класів на визначення рівня розвитку інтелекту Академічного ліцею при ХДУ

Номер та назва групи	Процент виконаних завдань									
	%	%	0%	5%	0%	5%	0%	5%	0%	0%
1. найбільша успішність										
2. близькі до успішних										
3. середні по успішності										
4. малоуспішні										
5. найменш успішні										

Група К - _____

; група Е - _____

Таблиця 3.2

**Середні показники тестування учнів старших класів на визначення
рівня розвитку інтелекту**

Номер та назва групи	Процент виконаних завдань									
	%	%	0%	5%	0%	5%	0%	5%	0%	0%
1. найбільша успішність										
2. близькі до успішних										
3. середні по успішності										
4. малоуспішні										
5. найменш успішні										

Група К - _____ ; група Е - _____

Індивідуальні показники по кожному набору завдань (за винятком № 5) виводились шляхом підрахунку правильно виконаних завдань.

Результати набору завдань № 5 оцінювались в залежності від якості узагальнення 2 балами, 1 балом і 0. Оцінку 2 бали отримують узагальнення поведінки в таблиці правильних відповідей (можливі синонімічні заміни понять). Більш широкі, у порівнянні з приведеним в таблиці, оцінювались в 1 бал. Нульову оцінку отримали неправильні відповіді.

Індивідуальним показником виконання теста в цілому є сума балів, отриманих при складанні результатів рішення всіх наборів завдань.

Аналіз тестування найбільш складних типових логічних зв'язків проводився за таким напрямком: набір завдань № 3 виявився найскладнішим. В ньому закладено найбільш важливий тип логічного зв'язку: вид-рід, причина-наслідок, частина-ціле, протиставлення - функціональні зв'язки. Допускалися помилки при встановленні логічного зв'язку. Найменш засвоєні знання груп К в галузі історії, фізики, біології, груп Е в галузі математики, літератури. З циклу шкільних дисциплін в групі К найнижчим показник з

фізико-математичних та суспільно-гуманітарних дисциплін; в групі Е – з фізико-математичних. При виконанні набору завдань № 4 складність виникла у відповідях з абстрактними поняттями і в групах К і в групах Е.

В наборі завдань № 5 групах К допустила найбільше помилок як в конкретних, так і в абстрактних поняттях.

Отже, розглядаючи графік показників тестування груп К та груп Е ліцеїстів можна зробити такий висновок, що група К мають нижчі показники від соціально-психологічного нормативу: найбільш успішні на 5 %, в групах близькій до успішності на 10 % нижче, в середній до успішності на 10 % нижче, малоуспішні на 5 % вище, найменш успішні на 20 % вище. Групи Е характеризується такими даними в порівнянні до соціально-психологічного нормативу: найбільш успішні відповіді на тому ж рівні, що і в соціально-психологічний норматив 10 %, близькі до успішних на 5 % вищий показник, в середній по успішності на 10 % вищий, малоуспішні на 10 % нижче, найменшу успішні на 5 % нижче.

Виходячи з наведеного аналізу можна зробити висновок, що учні які постійно займаються спортом, мають дещо вищий рівень інтелектуального розвитку.

ВИСНОВКИ

Розглянувши в роботі розвиток інтелекту в процесі занять спортом та у відповідності до мети та завдань дослідження можна зробити такі висновки:

Інтелектуальний розвиток учнів ліцеїстів в процесі занять фізичною культурою позитивно позначається на всебічному розвитку особистості. Зв'язки фізичного виховання з розумовим різнобічні, так як освітні завдання фізичного виховання пов'язані з виховним процесом спрямованим на пізнавальну активність.

Встановлюючи зв'язок між інтелектуальним та фізичним розвитком ліцеїстів ми дійшли такого висновку, що зміни в системі фізичного виховання покликані на покращення пізнавальних процесів, розумових здібностей та працездатності. Тому пріоритетним напрямом є передача теоретичних знань в процесі занять фізичними вправами.

Проаналізувавши результати тестування ліцеїстів для визначення інтелектуального рівня та порівнявши дані експериментальної та контрольної груп можна зробити такі висновки, що цілеспрямована робота по засвоєнню спеціальних знань на уроках фізичної культури підвищує інтенсивність навчальної діяльності. Важливим виявився і той факт, що фізична та інтелектуальна працездатність учнів експериментальної групи по ряду показників значно перевищує аналогічні показники контрольної групи. За отриманими даними, ціленаправлене формування у ліцеїстів знань про основні основи рухів є одним із основних умов правильного освоєння техніки рухових дій.

Проведена діагностика інтелектуального розвитку ліцеїстів в умовах показала практичне підтвердження за результатами тестування, що заняття фізичною культурою сприяють підвищенню розумової працездатності та інтелектуального.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Алабин В.Г. Многолетняя тренировка юных спортсменов/ В.Г. Алабин, А.В. Алабин, В.П. Бизин. – Харьков: Основа, 1993. – 243 с.
2. Арэф'єв В.Г. Фізична культура в школі (молодому спеціалісту): Навчальний посібник для студентів навчальних закладів 2-4 рівнів акредитації / В.Г. Арэф'єв, А.Г. Єдинак. – Кам'янець-Подільський: Абетка – Нова, 2001. – 384 с.
3. Бадмаєв В.Ц. Психологія в роботі учителя/В.Ц. Бадмаєв. – М.: Владос, 2000. – 156 с.
4. Балабанов А. Основні компоненти творчого мислення та прийоми їх активізації // Балабанов А. / Завуч. – 2003. - № 17. – С. 23-24.
5. Балобан В.Н. Система обучения движениям в сложных условиях поддержания статодинамической устойчивости / В.Н. Балобан. - ТПФК. - 1990. - №6.- 112 с.
6. Бальсевич В.К. Онтокинезиология человека : Теория и практика физической культуры / Бальсевич В.К. – М. : Дело, 2000 – 275 с.
7. Бирюков С.Д. Психогенетическое исследование пластичности как черты темперамента /С.Д. Бирюков//Псих. Журн. – 1992. – Т. 13, № 5. – С. 64-71.
8. Булаева К.Б. Генетические основы психофизиологии человека/ К.Б. Булаева. – М.: Наука, 1991. – 208 с.
9. Бундзей П.В. Здоровье и массовый спорт //Теория и практика физ.культуры / П.В. Бундзей, Р.Д. Дибнер – 1994. - №4-5. – С. 6.V.
10. Бургін М.О. Розвиток інтелекту: єдність теорії і практики // Шлях освіти / М.О. Бургін. – 1998. - № 1. – С. 6-10.
11. Вейнберг Р.С. Основы психологии спорта и физической культуры/ Р.С. Вейнберг, Д. Гоулд. – К.: Олимпийская литература, 2001. – 334 с.

12. Вейнберг Р.С. Психологія спорту/ Р.С. Вейнберг, Д. Гоулд. – К.: Олімпійська література, 2001. – 332 с.
13. Вендровская Р.Б. Тесты в американской системе образования // Вендровская Р.Б./Педагогика. – 2001. - № 2. – С. 96-102.
14. Вовенко С.А. Интеллект // Вовенко С.А./ Шкільний психолог. – 2002. - № 1.Вкл. – С. 13-20.
15. Войнар Ю. Тенденции и проблемы профессионального образования в сфере физической культуры. // Теория и практика физической культуры/ Ю. Войнар. - 1999. - № 10. – 25-26 с.
16. Волков Л. В. Система управления развитием физических способностей детей школьного возраста в процессе занятий физической культурой и спортом : автореф. дис. на соискание ученой степени докт. пед. наук: спец. 13.00.04 / Л. В. Волков // ГЦОЛИФК, 1999. – 38 с.
17. Волкова Н.П. Педагогіка/ Волкова Н.П. – К.: Видавництво центр «Академія», 2001. – 478 с.
18. Галузяк В.М., Сметанський М.І., Шахов В.І. Педагогіка/В.М. Галузяк, М.І Сметанський, В.І. Шахов. – Вінниця: ВАТ “Віноблдрукарня”, 2003. – 415 с.
19. Геранзон Б.С. Практический интеллект. // Б.С. Геранзон/ Вопросы философии. – 1998. - № 6. – С. 66-79.
20. Герцик М.С. Вступ до спеціальностей галузі “Фізичне виховання і спорт/ М. С. Герцик, О.М. Валщеба. – Харків.: “ОВС”, - 2004. – 175 с.
21. Глазирін І.Д. Основи диференційованого фізичного виховання/ І.Д. Глазирін. – Черкаси: “Відлуння – Плюс”, 2003. – 351 с.
22. Глазырина Л.Д. Методика преподавания физической культуры / Глазырина Л.Д. – М. : Академия, 2001. – 294 с.
23. Голомазов С. В. Футбол. Теоретические основы и методика контроля технического мастерства / С. В. Голомазов, Б. Г. Чирва. – М. : Спорт Академ Пресс, 2000. – 80 с.

24. Грабовський Ю.А., Маляренко І.В. Курсові і дипломні роботи з теорії та методики фізичного виховання/Ю.А. Грабовський, І.В.Маляренко. – Херсон: ХДУ, - 2001. – 39 с.
25. Григорян Е.А. Рухова координація школярів залежно від віку, статі і занять спортом / Е.А. Григорян. – К., 2006. – 134 с
26. Давидов С. Ю. Морфо-функціональні показники і розвиток моторики у дітей / С. Ю. Давидов. – М., 2005. – С. 39–43 с.
27. Державний стандарт базової і повної середньої освіти // Інформаційний збірник Міністерства освіти і науки України. - 2004. - №2. –С. с-54-60.
28. Державні тести і нормативи оцінки фізичної підготовленості населення України / За заг. Ред. М. Д. Зубалія. – М. – 2-е вид., перероб. І допов. –К., 1997. - 104 с.
29. Дубогай О. Д. Основні поняття і терміни оздоровчої фізичної культури та реабілітації: навчальний посібник / О. Д. Дубогай. –Луцьк: Надстир'я, 1998.- 104 с.
30. Егорова М.С. Возрастные изменения генотипсредовых соотношений в показателях интеллекта // М.С. Егорова, Н. М. Зырянова, С.Д. Пьянкова. – Вопр. Психологии. – 1993. - № 5.- С. 106-108.
31. Зинченко О. Ю. Дифференцированная методика общей и специальной подготовки: автореф. дис. на соискание ученой степени канд. пед. наук : (13.00.04) / Дальневосточная ГАФК / О. Ю. Зинченко. – 2006. – 26 с.
32. Ильин Е.П. Мотивация и мотивы / Е.П. Ильин – СПб: Питер, 2000. – 448 с.
33. Ильин Е.П. Психология физического воспитания / Е.П. Ильин – М.: Просвещение, 2007. – 287с.
34. Ильин Е.П. Сущность и структура мотива. // Психологический журнал / Е.П. Ильин. 1995 – №2. – 27-41 с.

35. Кальниников В.Н. Структура и содержание системы заданий направленных на интеллект школьников //В.Н. Кальниников /Начальная школа. – 2002. - № 6. – С. 92-102.
36. Келлер В.С. Теоретико-методичні основи підготовки спортсменів / В.С. Келлер, В. М. Платонов. – Л.: Українська спортивна Асоціація, 1992. – 269 с.
37. Козак А. Н. Игровой подход как основа обучения и воспитания детей в спорте / А. Н Козак М. В. Ибраимова // Актуальные проблемы физической культуры и спорта. – Кишинев, 2013. – Выпуск 27. – №2. – С. 23-27.
38. Концепція розвитку галузі фізичного виховання і спорту в Україні. Рівне: Регі. 2001. – 464 с.
39. Корнетов Г.Б. Итоги и перспективы парадигмально-педагогической интерпретации моделей образовательного процесса/ Г. Б. Корнетов. – Гуманітарні науки. – 2001. - № 1.- С.85-108.
40. Кузьменко В.В. Методичні рекомендації до виконання курсових і дипломних бакалаврських робіт з педагогіки, історії педагогіки та психології для студентів екстернатної форми навчання/ В. В. Кузьменко, Г. М. Кондратенко. – Херсон.: ХДУ, 2003. – 36 с.
41. Куприянов Б.В. Организация и методика проведения игр с подростками/ Б. В. Куприянов, М. И. Рожков, И. И. Фришман – М.: ВЛАДОС, 2001. – 214 с.
42. Лозова В.І. Теоретичні основи виховання і навчання/ В.І. Лозова, Г. В. Троцько. – Харків: “ОВС”, 2002. – 398 с.
43. Лозова В.І. Цілісний підхід до формування пізнавальної активності школярів/ В.І. Лозова. – Харків: “ОВС”, 2000. – 67 с.
44. Назаренко Л. Д. Критерии оценки ритмичности как двигательной составляющей координации / Л. Д. Назаренко. Ж. А. Игнатьева //

Современный олимпийский спорт и спорт для всех : VII междунар. науч. конгресс. – М., 2003. – С. 287–289.

45. Сергієнко Л. П. Тестування рухових здібностей школярів / Л. П. Сергієнко. – К. : Олімпійська література, 2001. – 439 с.

46. Шапкова Л. В. Корекційні рухливі ігри та вправи для дітей з порушеннями у розвитку / Л. В. Шапкова. – К., 2002. – 212 с.

47. Шалар О.Г. Педагогічне керівництво самостійними заняттями школярів фізичною культурою/О.Г. Шалар. – Харків.: Нове слово, 2004. – 194 с.

48. Шиян Б. М. Теорія і методика фізичного виховання школярів / Б. М. Шиян. – Част. 1. – Тернопіль : Навчальна книга Богдан, 2001. – 272 с.

Додаток А

Набір завдань № 1 – А.

1. Початкові літери імені і по батькові називається ...?
  - а) вензель; б) ініціали; в) автограф; г) індекс; д) анаграма.
2. Короткий запис, стислий виклад змісту книги, лекції, доповіді – це ..?
  - а) абзац; б) цитата; в) рубрика; г) уривок; д) конспект.
3. Система поглядів на природу і суспільство є ...?
  - а) мрія; б) оцінка; в) світогляд; г) кругозір; д) ілюзія.
4. Гуманний – це ...?
  - а) суспільний; б) людський; в) професійний; г) агресивний;
  - д) зневажливий
5. Наука про виведення кращих сортів рослин та порід тварин називається ...?
  - а) біоніка; б) хімія; в) селекція; г) ботаніка; д) фізіологія.
6. Однаковими за змістом є слова демократія і ...?
  - а) анархія; б) абсолютизм; в) народовладдя; г) династія; д) класи.
7. Зібрання законів, що відносяться до якої-небудь галузі людського життя і діяльності, називається ...?
  - а) революцією; б) постановою; в) традицією; г) кодексом;
  - д) проектом.
8. Протилежністю поняття лицемірний буде ...?
  - а) відвертий; б) суперечливий; в) фальшивий; г) ввічливий; д) рішучий.
9. Якщо суперечка закінчується взаємними поступками, тоді говорять про ...?
  - а) компроміс; б) спілкування; в) об'єднання; г) переговори; д) протиріччя
10. Відсутність інтересу і живої активної участі до оточуючого – це ...?

а) раціональність; б) пасивність; в) чуйність; г) протиріччя; д) черствість.

11. Начитаність, глибокі і широкі знання – це ...?

а) інтелігентність; б) досвідченість; в) ерудиція; г) талант; д) самооцінка.

12. Етика це навчання про ...?

а) психіку; б) мораль; в) природу; г) суспільство; д) мистецтво.

13. Протилежністю понять ідентичний буде ...?

а) тотожний; б) одиничний; в) громіздкий; г) різний; д) ізольований.

14. Цивілізація – це ...?

а) формація; б) давнина; в) виробництво; г) культура; д) спілкування.

15. Опозиція – це ...?

а) протидія; б) згода; в) поняття; г) політика; д) рішення.

16. Людина, яка скептично відноситься до прогресу являється ...?

а) демократом; б) радикалом; в) консерватором; г) лібералом; д) анархістом.

17. Однаковими за змістом є слова пріоритет і ...?

а) винахід; б) ідея; в) вибір; г) першість; д) керівництво.

18. Коаліція – це ...?

а) конкуренція; б) політика; в) ворожість; г) розрив; д) об'єднання.

19. Протилежними за змістом є слова альтруїзм і ...?

а) людяність; б) взаємовідношення; в) ввічливість; г) егоїзм; д) моральність.

20. Звільнення від залежності, забобонів, зрівнювання в правах – це ...?

а) закон; б) еміграція; в) заклик; г) дія; д) емансипація.

Опис набору завдань № 2.

До слова, що стоїть в лівій частині картки, треба підібрати з чотирьох запропонованих слів таке, яке співпало б з ним по змісту, тобто слово – синонім. Це слово треба підкреслити. Вибрати можна тільки одне слово.

Приклад: Вія – а) історія; б) сторіччя; в) подія; г) прогрес.

Набір завдань № 2 – А.

1. Прогресивність – а) інтелектуальний; б) передовий; в) спритний; г) відсталий.
2. Анулювання - а) підписання; б) Відміна; в) повідомлення; г) відстрочка.
3. Ідеал - а) фантазія; б) майбутнє; в) мудрість; г) досконалість.
4. Аргумент - а) довід; б) згода; в) спор; г) фраза.
5. Міф - а) давність; б) творчість; в) легенда.
6. Аморальний - а) стійкий; б) складний; в) неприємний; г) розпущений.
7. Аналіз - а) факти; б) розбір; в) критика; г) уміння.
8. Еталон - а) копія; б) форма; в) основа; г) зразок.
9. Сферичний – а) продовгуватий; б) кулеподібний; в) пустий; г) об'ємний.
10. Соціальний - а) приємний; б) вільний; в) запланований; г) суспільний.
11. Гравітація - а) притягування; б) відштовхування; в) невагомність; г) підняття.
12. Аграрний - а) місцевий; б) хазяйновитий; в) земельний; г) селянський
13. Експорт - а) продаж; б) товари; в) вивіз; г) торгівля.
14. Ефективність - а) необхідний; б) дієвий; в) рішучий; г) особливий.
15. Радикальний - а) корінний; б) відповідальний; в) останній; г) відсталий.

16. Негативний - а) невдалий; б) хибний; в) заперечливий; г) необережний.

17. Мораль - а) етика; б) розвиток; в) здібність; г) право.

18. Модифікувати - а) працювати; б) спостерігати; в) вивчати; г) видозмінювати.

19. Суб'єктивний - а) короткий; б) суспільний; в) особистий; г) скритий.

20. Сентиментальний - а) поетичний; б) чуттєвий; в) радісний; г) дивний.

Опис і приклади набору завдань № 3.

Вам пропонується 3 слова. Між першим і другим словом існує певний зв'язок. Між третім і одним з п'яти слів, що подаються на вибір, існує аналогічний, той же самий зв'язок. Це слово Вам слід знайти і підкреслити.

Приклад: Пісня: композитор = літак: ?

А) аеропорт; б) політ; в) конструктор; г) пальне; д) винищувач.

Набір завдань № 3 – А.

1. Дієслово: відмінювати = іменник: ?

а) змінювати; б) утворювати; в) використовувати; г) відмінювати; д) писати.

2. Фігура: трикутник = стан речовини: ?

а) рідина; б) рух; в) температура; г) вода; д) молекула.

3. Тепло: життєдіяльність = кисень: ?

а) газ; б) вода; в) температура; г) розвиток; д) дихання.

4. Троянда: квітка = капіталісти: ?

а) експлуатація; б) робітник; в) люди; г) клас; д) фабрика.

5. Холодно: гаряче = рух: ?

а) інерція; б) спокій; в) молекула; г) повітря; д) взаємодія.

6. Доданки: сума = співмножники: ?

а) різниця; б) ділення; в) добуток; г) множення; д) число.

7. Числівник: кількість = дієслово: ?

а) йти; б) дія; в) дієприкметник; г) частина мови; д) відмінювати.

8. Рослина: стебло = клітина: ?

а) ядро; б) хромосома; в) білок; г) фермент; д) ділення.

9. Блискавка: світло = явище тяготіння: ?

а) камінь; Б) рух; В) сила тяжіння; Г) вага; Д) Земля.

10. Вірш: поезія = оповідання: ?

а) книга; б) письменник; в) повість; г) речення; д) проза.

11. Північ: південь = осадки: ?

а) пустиня; б) полюс; в) дощ; г) засуха; д) клімат.

12. Первісно-суспільний лад: рабовласницький лад = рабовласницький лад: ?

а) соціалізм; б) капіталізм; в) рабовласники; г) державність, д) феодалізм.

13. Гори: висота = клімат: ?

а) рельєф; б) температура; в) природа; г) географічна широта; д) рослинність.

14. Старт: фініш = пролог: ?

а) заголовок; б) вступ; в) кульмінація; г) дія; д) епілог.

15. Війна: смерть = приватна власність: ?

а) феодали; б) капіталізм; в) нерівність; г) раби; д) кріпаки.

16. Діаметр: радіус = окружність: ?

а) дуга; б) сегмент; в) відрізок; г) лінія; б) коло.

17. Колумб: мандрівник = землетрус: ?

а) першовідкривач; б) утворення гір; в) виверження; г) жертви; д) природне явище.

18. Папороть: спора = сосна: ?

а) шишка; б) голка; в) рослина; г) насіння; д) ялинка.

19. Пониження атмосферного тиску: осадки = антициклон: ?

а) ясна погода; б) циклон; в) клімат; г) вологість; д) метеослужба.

20. Рабовласники: буржуа = раби: ?

а) рабовласницький лад; б) буржуазія; в) рабовласники; г) наймані робітники; д) полоненні.

21. Молоток: забивати = генератор: ?

а) з'єднувати, б) виробляти; в) включати; г) вимірювати; д) підігрівати.

22. Прямокутник: площа = куб: ?

а) простір; б) ребро; в) висота; г) трикутник; д) сторона.

23. Епітелій: тканина = аорта: ?

а) серце; б) внутрішній орган; в) артерія; г) вена; д) крок.

24. Багатство: бідність; = кріпосницька залежність: ?

а) кріпосні селяни; б) особиста свобода; в) нерівність; г) приватна власність; д) феодалний лад.

25. Роман: розділ = вірш: ?

а) поема; б) рима; в) строфа; г) ритм; д) жанр.

Опис і приклади набору завдань № 4.

Вам дано п'ять слів. Чотири з них об'єднанні однією загальною ознакою. П'яте слово нам не підходить. Його треба знайти і підкреслити. Зайвим може бути лише одне слово.

Приклад: а) тарілка, б) чашка, в) стіл, г) каструля, д) чайник.

Перше, друге, четверте і п'яте слово означають посуд, а третє слово – меблі. Тому воно підкресли.

Набір завдань № 4 – А.

1. а) префікс, б) суфікс; в) прийменник; г) закінчення; д) корінь.

2. а) пряма; б) ромб; в) прямокутник; г) квадрат; д) трикутник.

3. а) паралель; б) карта; в) меридіана; г) екватор; д) полюс.
4. а) почерк; б) роман; в) оповідання; г) сюжет; д) повість.
5. а) рабовласник; б) раб; в) селянин; г) робочий; д) ремісник.
6. а) трикутник; б) відрізок; в) довжина; г) квадрат; д) круг.
7. а) пролог; б) кульмінація; в) інформація; г) розв'язка; д) епілог.
8. а) література; б) наука; в) живопис; г) скульптура; д) художнє ремесло.
9. а) аорта; б) вена; в) серце; г) артерія; д) камер.
10. а) література; б) порівняння; в) характеристика; г) казка, д) приказка.
11. а) пейзаж; б) мозаїка; в) ікона; г) фреска; д) пензель.
12. а) цитоплазма; б) харчування; в) ріст; г) розмноження; д) дратівливість.
13. а) дощ; б) сніг; в) осадки; г) іній; д) град.
14. а) швидкість; б) коливання; в) сила; г) вага; д) щільність.
15. а) товар; б) місто; в) ярмарок; г) натуральне господарство; д) гроші.
16. а) Куба; б) Японія; в) В'єтнам; г) Великобританія; д) Ісландія.
17. а) приказка; б) вірш; в) поема; г) оповідання; д) повість.
18. а) барометр; б) флюгер; в) термометр; г) компас; д) азимут.
19. а) вуглекислий газ; б) світло; в) вода; г) крохмаль; д) хлорофіл.
20. а) довжина; б) метр; в) маса; г) об'єм; д) швидкість.

Опис і приклади набору завдань № 5.

Вам пропонують 2 слова. Необхідно знайти, що між ними загального. Намагайтесь визначити, що спільного між ними і знайти найбільш суттєві загальні ознаки для обох слів. Напишіть свою відповідь поряд із запропонованою парою слів. Приклад: ялинка – сосна. Правильна відповідь буде: “Хвойні дерева”.

Набір завдань № 5 – А.

1. Казка – легенда.	2. Атом – молекула
3. Ботаніка – зоологія	4. Мозаїка – ікона
5. Азія – Африка	6. Ампер – вольт
7. Серце – артерія	8. Копенгаген - Ма
9. Феодалізм – капіталізм	10. Стійкість – мужність
11. Канал – плотина	12. Сума – добуток
13. Жири – білки	14. Хмарність – опади
15. Газ – рідина	16. Наука – мистецтво
17. Цунамі – ураган	18. Класицизм – реалізм
19. Порівняння – опис.	

Опис і приклади набору завдань № 6.

Пропонуємо Вам ряд чисел, розміщених за певними правилами. Ваше завдання полягає в тому, щоб визначити число, яке б було продовженням відповідного ряду і написати його. Кожен ряд побудований за своїми правилами. В деяких завданнях під час пошуку правила побудови ряду Вам необхідно буде користуватись множенням, діленням та іншими діями.

Приклад: 2, 4, 6, 8 ...

В цьому ряду кожне наступне число на 2 більше від попереднього. Тому наступне число буде 10.

Набір завдань № 6 – А.

1	6	9	1	1	1	2	2
2	9	1	7	1	5	1	
3	2	3	5	6	8	9	1
4	1	1	9	1	8	1	
5	1	3	6	8	1	1	
6	3	4	6	9	1	1	

7	1	1	1	1	1	1	1
8	1	2	4	8	1	3	
9	1	2	5	1	1	2	
1	1	4	9	1	2	3	
1	1	2	6	1	3	5	
1	3	2	1	1	9	6	
1	1	1	5	5	1	1	
1	5	1	1	1	6	9	
1	3	2	4	4	1	8	

Форма А. Правильні відповіді.

Завдання № 1	Завдання № 2	Завдання № 3	Завдання № 4	Завдання № 5
1.б	1.б	1.г	1.б	1.24
2.д	2.б	2.а	2.а	2.3
3.в	3.г	3.д	3.б	3.11
4.б	4.а	4.г	4.г	4.7
5.в	5.в	5.б	5.а	5.36
6.в	6.г	6.в	6.в	6.24
7.г	7.б	7.б	7.в	7.18
8.а	8.г	8.а	8.б	8.64
9.а	9.б	9.в	9.в	9.37
10.б	10.г	10.д	10.г	10.49
11.в	11.а	11.г	11.д	11.92
12.б	12.в	12.д	12.а	12.4
13.г	13.в	13.б	13.в	13.5
14.г	14.б	14.д	14.б	14.2
15.а	15.а	15.в	15.г	15.4
16.в	16.в	16.а	16.в	
17.г	17.а	17.д	17.а	
18.д	18.г	18.г	18.д	
19.а	19.в	19.а	19.г	
20.д	20.б	20.г	20.б	
		21.б		
		22.а		
		23.в		
		24.б		
		25.в		

Правильні відповіді набір завдань № 5.

1. Усна народна творчість.

2. Найбільші частини речовини; склад речовини; складові частини речовини.
3. Біологія: наука про живу природу.
4. Зображувальне мистецтво; твори зображувального мистецтва.
5. Частини світу.
6. Електричні одиниці вимірювання.
7. Органи кровообігу, кровообіг.
8. Столиці.
9. Суспільний лад; лад; соціально - економічна реформація.
10. Позитивні риси характеру.
11. Штучні споруди; водні споруди.
12. Результати математичних дій
13. Органічна речовина.
14. Атмосферні явища: кліматичні (погодні) явища.
15. Агрегатний стан речовини; стан речовини.
16. Культура.
17. Стихійне лихо.
18. Напрямок у мистецтві.
19. Літературні прийоми.

Тест Штур включає шість наборів завдань (субтестів): “обізнаності” (2 субтести), “аналогії”, “класифікація”, “узагальнення”, “числові ряди”.

Для правильного проведення тестування здійснювалося строге дотримання інструкції, контроль часу виконання субтестів (за допомогою секундоміра), респондентам не надавалась допомога у виконанні завдань.

Таблиця 2.1 - Нормативи виконання тесту ШТУР

	Номер теста	Число завдань в	Час
--	-------------	-----------------	-----

		субтесті	виконання, хв.
	“Обізнаність – 1”	20	8
	“Обізнаність – 2”	20	4
	“Аналогії”	25	10
	“Класифікації”	20	7
	“Узагальнення”	19	8
	“Числовий ряд”	15	7